

Elektrotechnika 3. zh

Gyakorlati áramkör-számítási technikák és konvenciók: egy- és háromfázisú hálózatok számítása

Az egyfázisú rendszerek áramai és feszültségei. A pozitív irányrendszer fogyasztói és generátoros teljesítményre: a feszültségek és áramok pozitív irányai.

Az **egyfázisú váltakozó áramú** összeköttetés állandósult (kvázistacioner) állapotára és egy adott helyre vonatkoztatott viszonyait az ábra szerinti áram, feszültség és teljesítmény kisbetűvel jelölt időfüggvényeivel, vagy komplex jellemzőket használva a felülhúzott nagybetűvel jelölt fázor-mennyiségekkel írhatjuk le

Komponensek:

- Áram-, és feszültségforrások
- Impedanciák:
  - ellenállás
  - tekercs
  - kondenzátor

A komponensek lehetnek sorosan, vagy párhuzamosan kapcsolva.

A feszültségforrás **feszültség-idő** függvénye:

$$u(t) = U_0 \cdot \cos(\omega \cdot t)$$

- U_0 [V] a feszültség csúcsértéke,
- ω : rad/s a körfrekvencia.
- összefüggése a frekvenciával: $\omega = 2\pi f$.

A feszültség **effektív értéke** definíció szerint:

$$U_{eff} = \sqrt{\frac{1}{T} \int_0^T u^2(t) dt}$$

ahol T a periódusidő.

Sinus-os feszültség esetében:

$$U_{eff} = \frac{U_0}{\sqrt{2}}$$

Lineáris rendszer esetében a sinus-os feszültség sinus-os áramot hoz létre az impedanciákon.

$$i(t) = I_0 \cdot \cos(\omega \cdot t - \phi)$$

- I_0 [Amper] az áram csúcsértéke
- ϕ a feszültséghez képesti fáziskülönbség
- Az áram effektív értéke a feszültség effektív értékével analóg módon számítható.

Az általánosított Ohm-törvény értelmében egy adott Z impedancián:

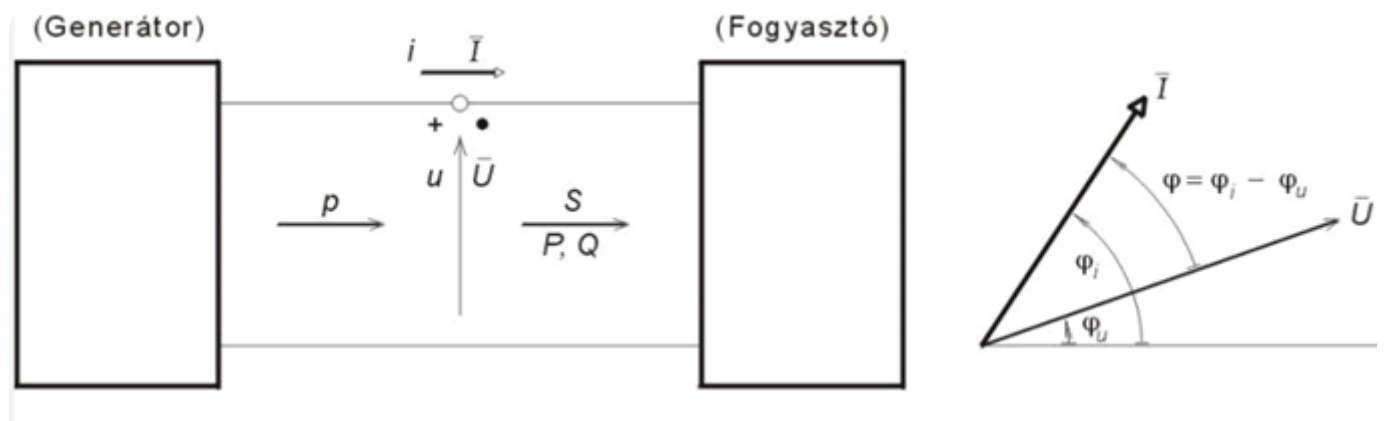
$$U_{eff} = Z \cdot I_{eff}$$

Az egyfázisú rendszer: megjegyezzük, hogy általános esetben

- az áram fázishelyzetét: φ_i
- a feszültségét: φ_u

írja le. Ha referenciaként a feszültség fázishelyzetét választjuk, akkor az előzőekben feltételezettek szerint:

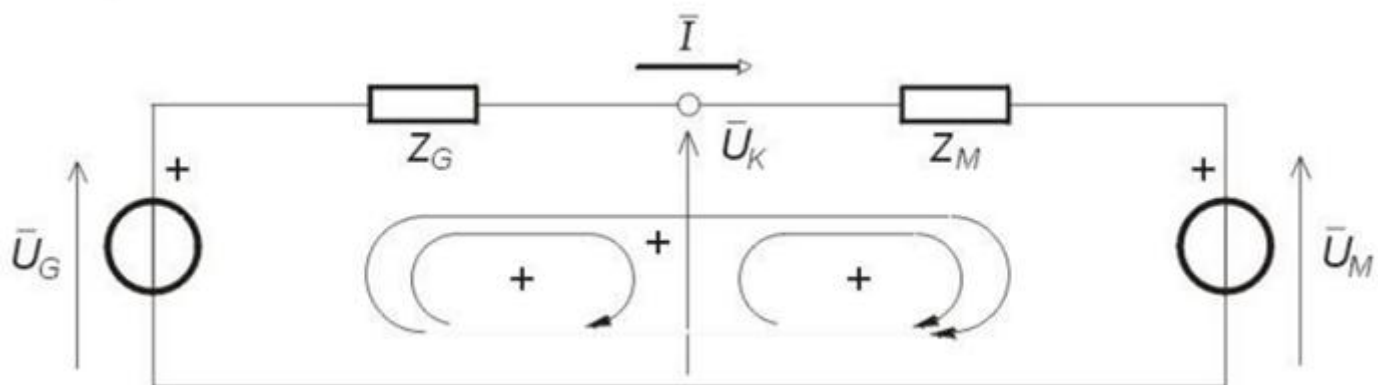
$$\varphi_u = 0 \text{ és } \varphi_i = \varphi$$

Pozitív irányrendszer: fogyasztói és generátoros teljesítményre

Pozitív irányrendszer: két pont közötti feszültség referencia (pozitív) iránya **önkéntesen választható** és azt a kisebb potenciálúnak feltételezett referenciaponttól a nagyobb pont felé mutató nyíllal (jelek1-ben pont fordítva volt), vagy a nagyobb potenciálú pontnál elhelyezett + jellel tüntetjük fel.

Egy feszültség akkor **pozitív**, ha a neki megfelelő térerősségnek a pozitív irány szerinti **vonaltintegrálja pozitív**. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a pozitív (körüljárási) iránnyal megegyező polaritású forrás-feszültség (elektromotoros erő), azaz feszültségemelkedés pozitív, a körüljárási iránnyal megegyező irányban folyó (pozitív) áram által okozott feszültségcsökkenés pedig **negatív**.

Pozitív irányrendszer: feszültségre, áramra, hurokra

Hurokegyenletek alkalmazása. Ohmos és induktív fogyasztó komplex impedanciája, árama és teljesítménye.

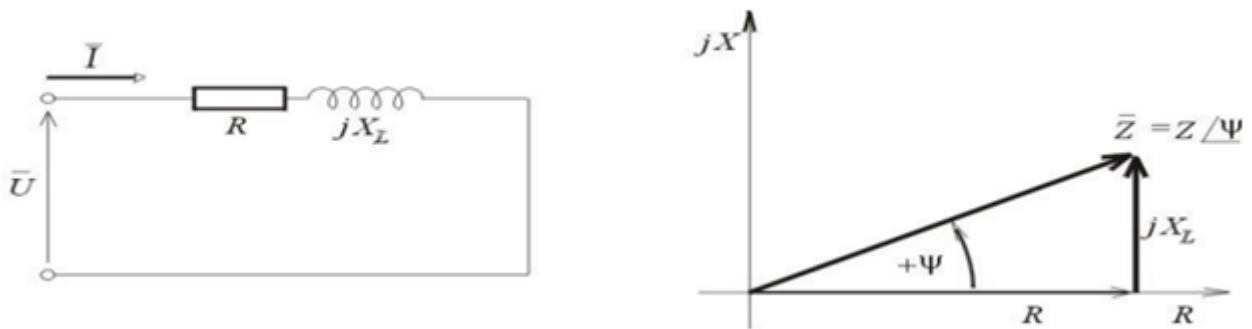
Kirchhoff feszültségtörvénye alapján egy hurok mentén a **feszültségek előjeles összege zérus**. Egy hurokegyenlet felírása ennek a törvénynek az alkalmazása egy adott hálózatra, jellemzően abból a célból, hogy a hálózat egy ismeretlen paraméterét ez által meghatározzuk.

Ohmos és induktív fogyasztó (amilyen például a motor modellje) egy soros R – L tag. Innen következik, hogy komplex impedanciájának szöge pozitív:

$$\bar{Z} = R + j\omega L$$

- áramának a feszültségéhez viszonyított szöge **negatív** :
- a komplex teljesítményének szöge pedig **pozitív**.

$$\bar{I} = \frac{\bar{U}}{\bar{Z}}$$

A tipikus ohmos és induktív fogyasztó, komplex impedanciája, árama és teljesítménye

Egyfázisú rendszer teljesítmény-fogalmak. Különböző típusú fogyasztók feszültség–áram fázora és teljesítménye.

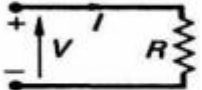
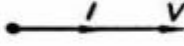
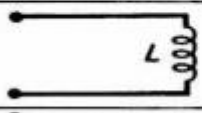
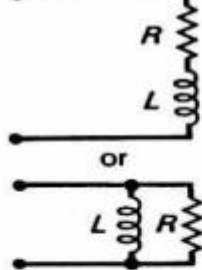
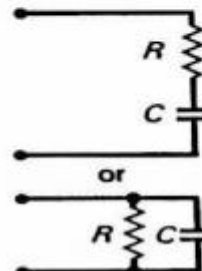
Az egyes teljesítmény-fajták:

- Pillanatnyi teljesítmény: $p(t) = u(t) \cdot i(t)$.
- Pillanatnyi hatásos teljesítmény: $P = U I \cos \phi$.
- Pillanatnyi meddő teljesítmény: $Q = U I \sin \phi$.
- Pillanatnyi látszólagos teljesítmény: $S = U I$
- Komplex teljesítmény: $\bar{S} = P + jQ$

A különböző típusú fogyasztók impedanciáinak kifejezése, áramuk feszültségükhöz képesti fázisszöge

Fogyasztó	Z	φ	P	Q
Ohmos	R	0°	$P > 0$	$Q = 0$
Induktív	$j\omega L$	90°	$P = 0$	$Q > 0$
Kapacitív	$\frac{1}{j\omega C}$	-90°	$P = 0$	$Q < 0$

Table 2-1

Load type	Phasor relation	Phase angle	Power absorbed by load	
			P	Q
		$\phi = 0$	$P > 0$	$Q = 0$
		$\phi = +90^\circ$	$P = 0$	$Q > 0$
		$\phi = -90^\circ$	$P = 0$	$Q < 0$
		$0 < \phi < +90^\circ$	$P > 0$	$Q > 0$
		$-90 < \phi < 0$	$P > 0$	$Q < 0$

Különböző típusú fogyasztók feszültség – áram fazora és teljesítményének előjele

Generátoros és fogyasztói teljesítmény előjelek értelmezése. Teljesítménymérő bekötése a fogyasztói pozitív irány szerint. Generátor, távvezeték és fogyasztó rendszer áramai és teljesítménye.

Generátoros és fogyasztói teljesítmény előjeleinek értelmezése:

Az alkalmazott irányrendszer lényege az, hogy egyrészt a tipikusnak tekinthető ohmos és induktív (motoros) fogyasztó által a fogyasztói irányrendszerben felvett hatásos és induktív meddőteljesítmény is pozitív, másrészt az ilyen fogyasztót ellátó generátornak a generátoros irányrendszerben szintén pozitív mind a termelt hatásos teljesítménye, mind pedig a kapacitív jellegű (túlgerjesztéses) meddőteljesítménye.

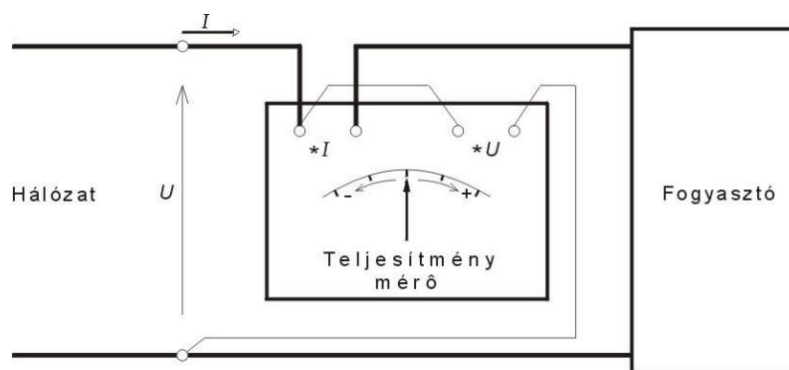
Oldal	Generátoros		Fogyasztói	
	Hatásos	Meddő	Hatásos	Meddő
Pozitív	Termelés (betáplálás)	Kapacitív (szolgáltatás)	Fogyasztás (felvétel)	Induktív (nyelés)
Negatív	Fogyasztás (vételezés)	Induktív (nyelés)	Termelés (visszatáplálás)	Kapacitív (szolgáltatás)

Teljesítménymérő bekötése: Azt, hogy a teljesítmény értelmezéséhez használt irányrendszer nem csak az összefüggések felírásához használatos valamiféle fikció, jól érzékelteti az, hogy enélkül nem lehetséges a

teljesítmény-mérő bekötése olyan módon, hogy annak kitérése (polaritása) és a teljesítmény áramlás iránya közötti kapcsolat egyértelműen megoldható legyen.

A teljesítmény mérőt [Wmérőt vagy var- mérőt (Volt-Amper-reaktív)] úgy kell bekötni, hogy a feltételezett teljesítmény áramlás irányába mutató áram az áramkapocs-pár jelölt kapcsánál lépjen be a mérőbe, a nagyobb potenciálúnak feltételezett (fázis) vezető pedig a feszültség kapocspár jelölt pontjához csatlakozzék. Legyenek a következő jelölések:

- U_G a generátor feszültsége.
- $\bar{I}$ a kör árama.
- RV, LV a távvezeték leképező impedanciák, $\bar{U}$ V a távvezetéken (tehát az azt leképező soros $R-L$ tagon) eső feszültség.
- R, L a fogyasztót leképező impedanciák, $\bar{U}$ a fogyasztó (tehát az azt leképező párhuzamos $R-L$ tag) kapocsfeszültsége.

Generátor, távvezeték és fogyasztó rendszer áramai és teljesítménye.

Fogyasztó

- **árama:**
  - wattos:

$$\bar{I}_w = \frac{\bar{U}}{R}$$

- meddő: (X reaktancia)

$$\bar{I}_m = -j \frac{\bar{U}}{X}$$

- **teljesítménye:**
  - hatásos

$$P = \frac{U^2}{R}$$

- meddő:

$$Q = \frac{U^2}{X}$$

Vezeték: soros R_v ellenálláson és X_v reaktanciáján fellépő hatásos és meddő veszteség:

$$P_v = R_v I^2 \quad \text{és} \quad Q_v = X_v I^2$$

Generátor teljesítmény:

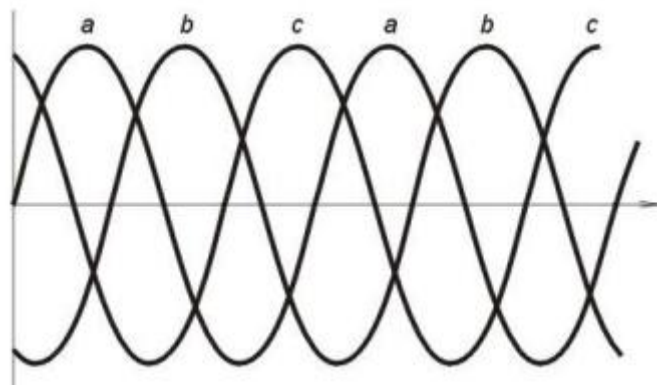
$$\bar{S}_G = P_G + jQ_G$$

$$P_G = P + P_v \quad \text{és} \quad Q_G = Q + Q_v$$

Szimmetrikus háromfázisú rendszer jellemzése, áram- és feszültségviszonyai; vonali és fázismennyiségek, csillag és delta kapcsolás.

A villamos energia termelése, átvitele, elosztása és felhasználása **szinte kizárólag** váltakozó áramú, háromfázisú rendszerben történik. Ez alól csak a nagytávolságú, nagyfeszültségű, egyenáramú átvitel és a kisteljesítményű egyedi fogyasztók képeznek kivételt. Különleges, nem háromfázisú nagy fogyasztót jelentenek a váltakozó áramú villamos nagyvasutak is. A háromfázisú rendszer mellett szól mindenekelőtt az, hogy a **térben 120 fokos** irányokban elhelyezkedő, három tekercsből álló **viszonylag egyszerű** rendszerben - forgó mágneses mező hatására létrehozható az időben 120 fokkal eltolt háromfázisú elektromotoros-erő rendszer (szinkron generátor) - az időben 120 fokkal eltolt fázisáramok forgó mágneses mezőt eredményeznek, ami az egyszerű (aszinkron) motor alapja.

- **Szimmetrikus háromfázisú** rendszerben a feszültségek és az áramok fázorjai egymáshoz képest 120°-os szögben látszanak, nagyságuk ugyanakkora. A **vonali feszültségek** az egyes fázisok egymáshoz viszonyított feszültségei.
- A három fázis áram-fázorainak **vektoros összege nulla**. Ezért a szimmetrikus háromfázisú rendszer nem igényel visszavezetést, vagy ha van visszavezetés, akkor az árammentes.
- A szimmetrikus rendszert képező három fázisfeszültség fázorainak vektoros összege nulla. Ezért a csillagponti potenciál megegyezik a **földpotenciállal**.
- A vonali feszültségek is szimmetrikus rendszert képeznek. A vonali feszültség U_v effektív értéke a fázisfeszültség U_f effektív értékének $\sqrt{3}$ szorosa.
- Megjegyezzük, hogy a fázisok azonosítására gyakran az R, S, T jelölést használják. A **fázisfeszültségek** definíciószerűen az egyes fázisok és a föld közötti feszültségek. Az a fázis kezdő szögét nullának véve a fázisfeszültségek

Feszültség/időfüggvények:

$$U_a(t) = \sqrt{2} \cdot U_{eff} \cdot \cos(\omega \cdot t)$$

$$U_b(t) = \sqrt{2} \cdot U_{eff} \cdot \cos(\omega \cdot t - 120)$$

$$U_c(t) = \sqrt{2} \cdot U_{eff} \cdot \cos(\omega \cdot t + 120)$$

Áram/időfüggvények:

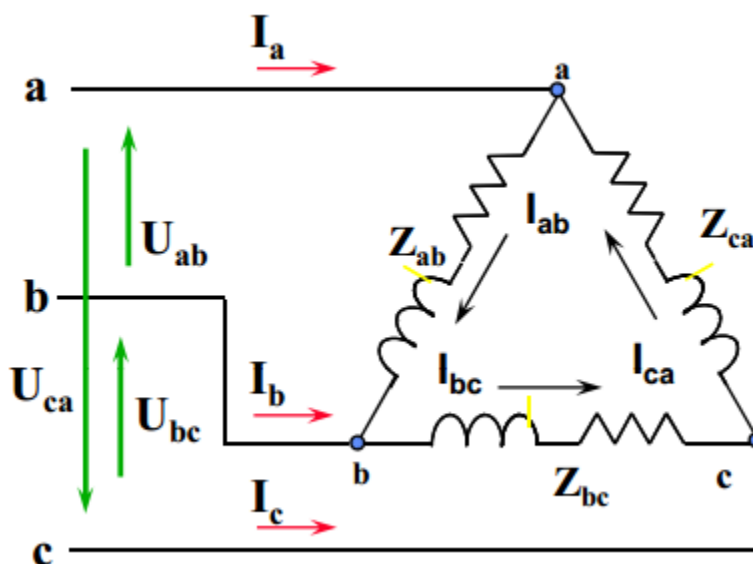
$$I_a(t) = \sqrt{2} \cdot I_{eff} \cdot \cos(\omega \cdot t + \phi)$$

$$I_b(t) = \sqrt{2} \cdot I_{eff} \cdot \cos(\omega \cdot t - 120 + \phi)$$

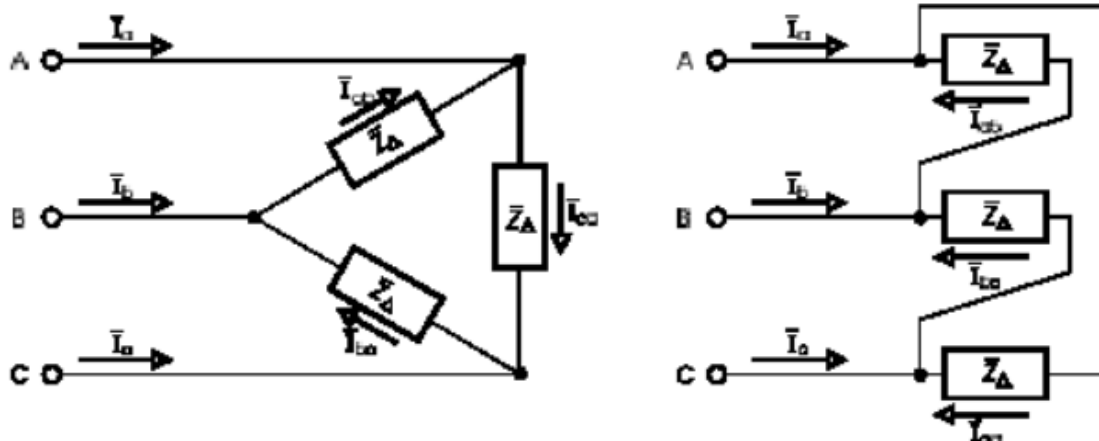
$$I_c(t) = \sqrt{2} \cdot I_{eff} \cdot \cos(\omega \cdot t + 120 + \phi)$$

Delta kapcsolás:

Egy delta (háromszög) kapcsolású fogyasztó Z impedanciái a vonali feszültségekre vannak kapcsolva. A delta ágakon folyó áramok és a vonali áramok közötti kapcsolat:

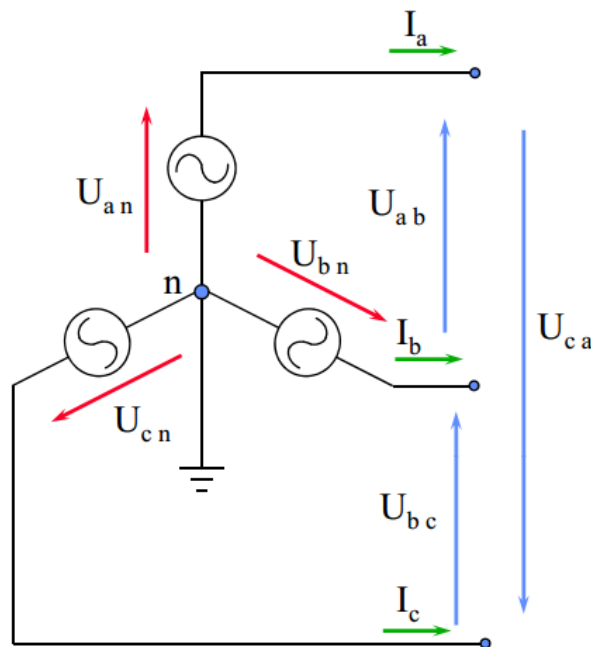
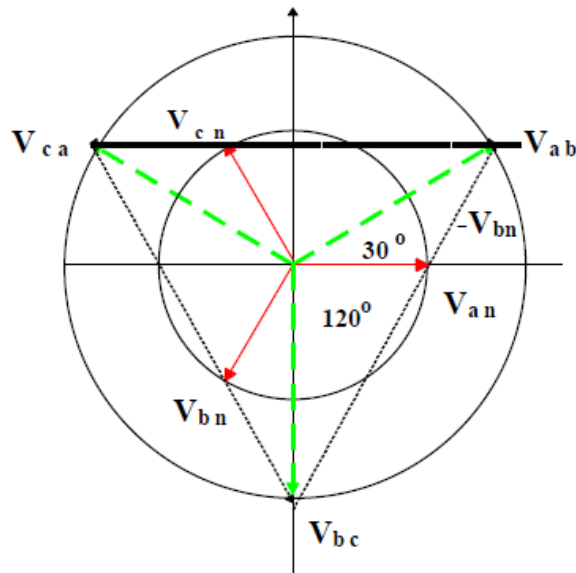

Deltakapcsolások

Csillag (Y) kapcsolású rendszer

- Fázorábrát használunk a feszültségek megjelenítésére és számítására
- Az Y-kapcsolásban megjelennek a
  - fázis- és a**
  - vonali feszültségek.**
- A fázisfeszültségek egymáshoz képest 120-120 fokkal vannak eltolva.
- Hasonlóképpen a vonali feszültségek is egymáshoz képest 120-120 fokkal vannak eltolva.
- A vonali feszültsége 30 fokkal siet a fázisfeszültséghez képest.
- A vonali feszültség nagysága (effektív értéke) $\sqrt{3}$ -szorosa a fázisfeszültségnek.

Vonali feszültségek fázorai:

- A háromfázisú rendszerben a fázisfeszültségeken kívül értelmezhetők a vezetők közötti ún. vonali feszültségek fázorai.
- Nyilvánvaló, hogy a vonali feszültségek fázorai is szimmetrikus pozitív sorrendű rendszert alkotnak.
- A vonali feszültségek is szimmetrikus rendszert képeznek. A vonali feszültség U_v effektív értéke a fázisfeszültség U_f effektív értékének $\sqrt{3}$ szorosa.

Szimmetrikus háromfázisú rendszer teljesítmény összefüggései; a meddő teljesítmény értelmezése.

A háromfázisú teljesítmény időfüggvényét az egyes fázisok teljesítményidőfüggvényeinek az **összege** adja meg a következő összefüggés szerint:

$$p_{3f}(t) = u_a(t)i_a(t) + u_b(t)i_b(t) + u_c(t)i_c(t)$$

A szimmetrikus rendszerre vonatkozó feszültség- és áram időfüggvényeket behelyettesítve, az egyfázisú teljesítmény összefüggéseket az egyes fázisteljesítményekre alkalmazva az összegezés után a háromfázisú teljesítményre az alábbi eredmény adódik:

$$p_{3f}(t) = P_{3f} = 3 \cdot U_f \cdot I \cdot \cos\phi = 3 \cdot P_{1f}$$

Megállapítható, hogy a háromfázisú pillanatnyi teljesítmény az **időben állandó**, nagysága pedig az egyfázisú

$$P_{1f} = U_f \cdot I \cdot \cos\phi$$

hatásos teljesítménynek a háromszorosa.

A szimmetrikus háromfázisú rendszer: Q

Az a tény, hogy a háromfázisú teljesítménynek nincs lengő része, azt sugallja, hogy a háromfázisú rendszerben nincs meddő teljesítmény, vagy legalábbis a meddő teljesítménynek nincs jelentősége. A valódi helyzet azonban az, hogy a háromfázisú rendszer három egyfázisú hálózathoz az együttese, ezért az egyfázisú hálózatra lezármasztott **összefüggés az egyes fázisokra külön-külön alkalmazható**.

A fázisonkénti meddő teljesítmények az egyes fázisok tekercseiben folyó áramhoz tartozó mágneses térben tárolt energiáknak felelnek meg. A szimmetrikus háromfázisú rendszernek az a különleges tulajdonsága, hogy minden pillanatban a felépülő és lebomló terekkel **kapcsolatos meddő teljesítmény előjelhelyes összege nulla**.

A fenti megfontolás szerint a háromfázisú meddő teljesítmény a korábban bemutatott összefüggés szerinti egyfázisú meddő teljesítmény háromszorosa, azaz:

$$Q_{3f} = 3Q_f = 3U_f I \sin\phi$$

A háromfázisú hatásos és meddő teljesítmény komponensekből képzett háromfázisú komplex látszólagos teljesítmény:

$$\overline{S}_{3f} = P_{3f} + jQ_{3f}$$

A háromfázisú vektorok módszere

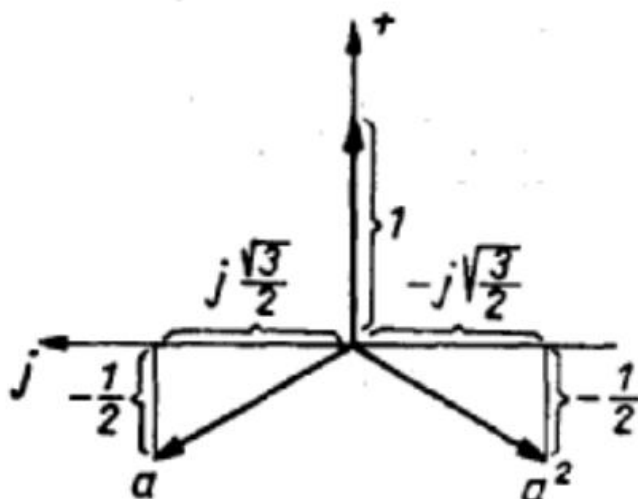
Definíció. Fizikai bevezetés. Háromfázisú tekercselés térvektora. Térvektor szerkesztése háromfázisú szimmetrikus állapotban.

Az eredő háromfázisú áramvektor **definíciószerűen**:

$$\vec{i} = i_{valós} + j i_{képzetes} = \frac{2}{3} \left[i_a + \left(-\frac{1}{2} + j \frac{\sqrt{3}}{2} \right) i_b + \left(-\frac{1}{2} - j \frac{\sqrt{3}}{2} \right) i_c \right]$$

háromfázisú áramvektor definíciós egyenlete:

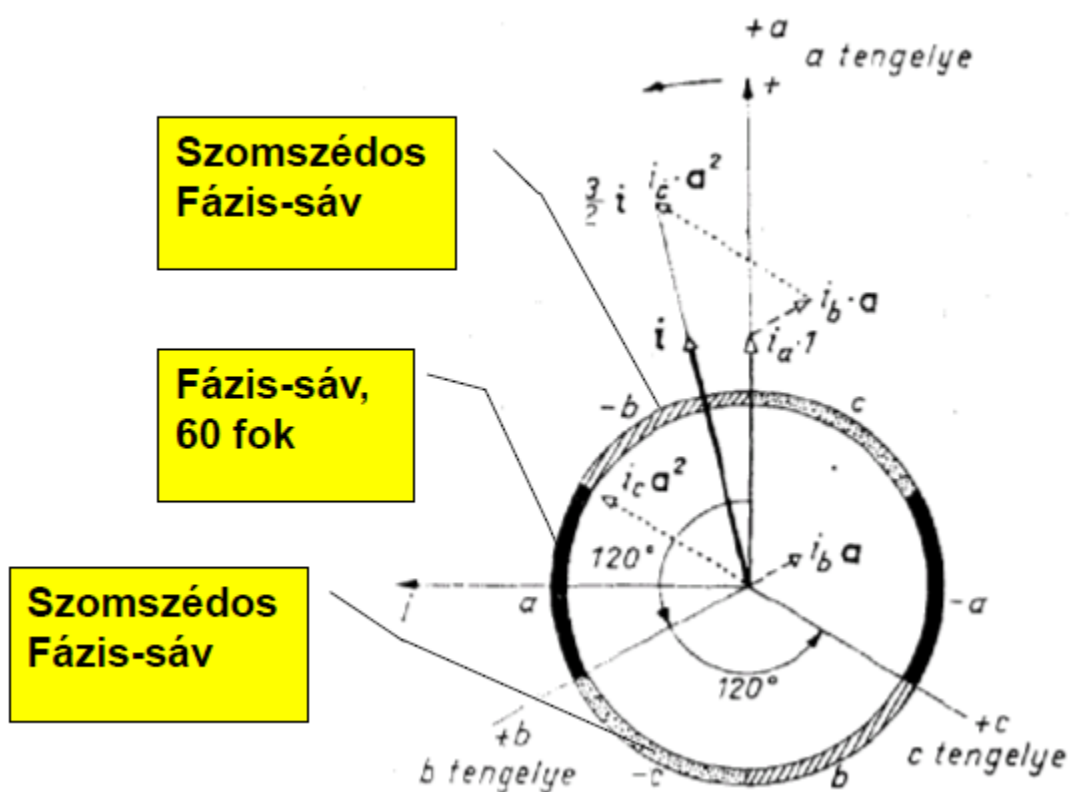
$$i = \frac{2}{3}(i_a + ai_b + a^2 i_c)$$

A háromfázisú egységvektorok komplex alakja

A **definíció** ebben az eredeti fogalmazásban **tiszta matematikai műveletet**, koordináta transzformációt jelent. A villamos forgógépekben azonban a háromfázisú vektoroknak szemléletes **fizikai** értelmezést is tulajdoníthatunk, ami gépeink belső viszonyainak kitűnő áttekintésére és pl. gép-áramirányító rendszer egyedülálló vizsgálatára, valamint más sajátos előnyökre vezet, amelyek következtében a módszer világszerte elterjedt.

A **fizikai bevezetés**: a következőkben bemutatásra kerülő fizikai értelmezés, ill. fizikai bevezetés az alapja a vektoroknak a szűkebb, a villamos gépek elméletében használatos másik nevének, a **térvektor** elnevezésnek. A **háromfázisú vektor** név tehát az általánosabb. A térvektor elnevezést és értelmezést előbbi szűkebb területre vonatkozó alfajának tekinthetjük. Szokásos még a Park-vektor, Rác-vektor, eredővektor, és a félreérthető „szimmetrikus összetevők pillanatértéke” elnevezés is.

A szimmetrikus állandósult állapot háromfázisú vektorának szerkesztése

Háromfázisú tekercselés térvektora : Egy fázistekercs áramának tetszőlegesen kiragadott pillanatértékéhez tehát a tekercs tengelyének irányában elhelyezkedő rögzített helyzetű, a pillanatérték nagyságával és előjelével megszabott hosszúságú és értelmű áram fázis-térvektor tartozik. Az egyes fázistekercsek tengelyeit a $0, 120^\circ$, ill. 240° térbeli szöggel elforgatott egységvektorok, tehát $1, a$ és a^2 jelölik ki.

Tetszőleges kiragadott pillanatban a három fázistekercs áramainak összetartozó pillanatértékeihez tartozó áram fázis-térvektorait a tekercsek tengelyeiben, tehát az $1, a, a^2$ irányokban - értelemszerűen helyesen - felrajzolva és vektorosan összegezve a háromfázisú tekercselés térvektorát nyerjük.

Az eredő áramtérvektort - alább látható okokból - célszerűen nem a három fázisvektor összegével **hanem annak 2/3 részével** jellemezzük

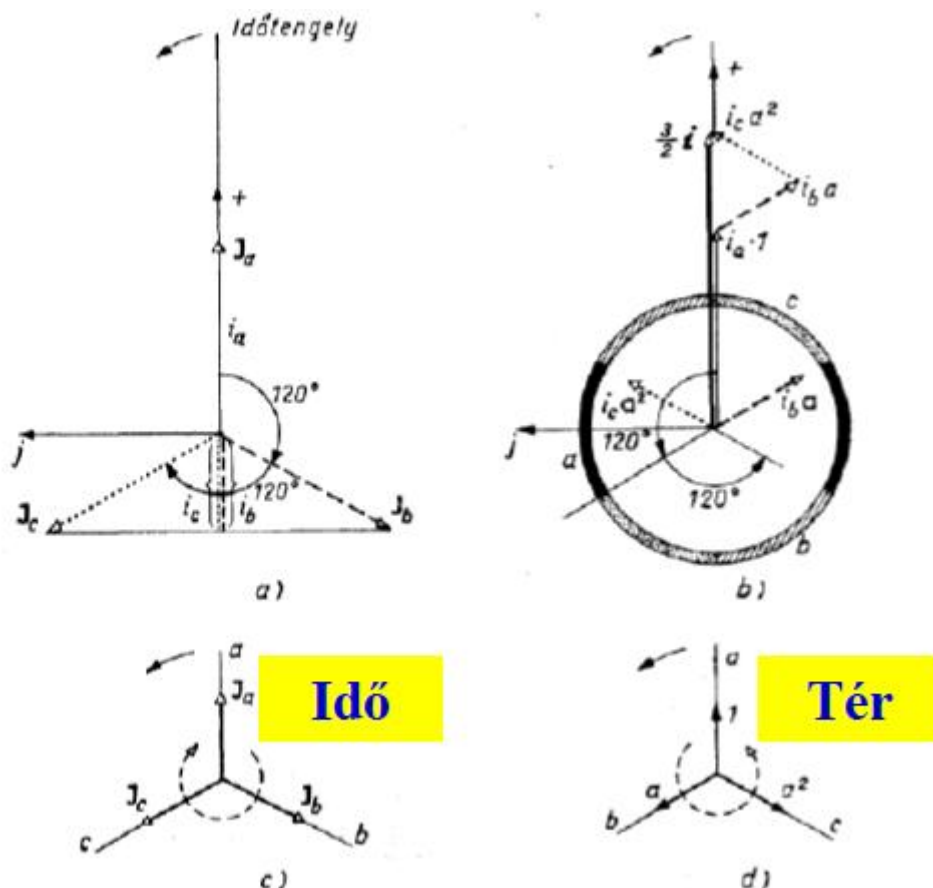
$$i = \frac{2}{3}(i_a + ai_b + a^2i_c)$$

Ez az áram háromfázisú vektora, Park-vektora vagy térvektora. A három fázisáramot egyetlen mennyiségben összefoglalva jellemeztük.

A Park-vektort a fázisáramok tetszőleges összetartozó pillanatértékeire egy adott kiragadott időpontra definiáltuk és rajzoltuk fel. **Az tehát az áramok tetszőleges időbeli változásakor alkalmazható.**

A fázisvektorok összegzésének feltétele a kerület menti szinuszos változás volt. Az eredő térvektorok alkalmazásának feltétele így definíciójuk értelmében - a szimmetrikus felépítésű háromfázisú tekercselés mellett - az egyes mennyiségek **szinuszos kerület menti eloszlása**.

A térvektor értelmezésének megkönnyítésére rajzoljuk fel néhány jellegzetes esetre az eredő háromfázisú vektor változását, végpontjainak geometriai helyét. Ezt úgy követhetjük a legkényelmesebben, ha az áramok időbeli változásának egymást elég sűrűn követő pillanataiban megszerkesztjük az eredővektort.

A háromfázisú vektor mint transzformáció: pillanatértékek képzése, zérussorrendű mennyiségek kezelése.

A Park-vektor vetületei a fázistengelyekre a fázismennyiségek pillanatértékeit adják előjelre helyesen.

$$a = -\frac{1}{2} + j\frac{\sqrt{3}}{2} \quad a^2 = -\frac{1}{2} - j\frac{\sqrt{3}}{2} \quad i_a + i_b + i_c = 0$$

Így az összefüggésekkel:

$$\operatorname{Re}[i] = \operatorname{Re}\left[\frac{2}{3}(i_a + ai_b + a^2i_c)\right] = \frac{2}{3}\left(i_a - \frac{i_b}{2} - \frac{i_c}{2}\right) = i_a$$

A térvektor síkvektor, amelyet két adat (pl. a két komponense vagy a nagysága és fázisszöge) meghatároz. Ez a három fázisáramot azáltal determinálja, hogy mint láttuk, azok nem függetlenek, hanem az

$$i_a + i_b + i_c = 0$$

egyenlet köti őket össze.

Ha most elhagyjuk ezt az eddigi kikötésünket, és feltesszük, hogy zérus sorrendű áram is folyik, akkor a fázisáramok pillanatértékei így:

$$i_a + i_b + i_c = 3i_0$$

A térvektor a zérus sorrendű áramot nem tartalmazza, mert az kiesik.

A zérus sorrendű áramot tehát külön kell figyelembe venni. A térvektorra vezető koordinátatranszformáció egyenletei tehát az összetevéskor- a fázismennyiségekből a vektormennyiségek irányában

Szimmetrikus állandósult állapot: az idővektor és a térvektor kapcsolata pozitív és negatív sorrendű áramrendszerek esetében.

Az állandósult pozitív sorrendű szimmetrikus állapotban az áramvektor kifejezése definíciója alapján:

$$i = \frac{2}{3}[I_+ \cos(\omega t + \varphi_+) + aI_+ \cos(\omega t + \varphi_+ - 120^\circ) + a^2I_+ \cos(\omega t + \varphi_+ - 240^\circ)]$$

A fázisáramok itt

- egyenlő nagyságú,
- egymástól időben egyező szögekkel eltolt és
- a választott fázissorrenddel megegyező sorrendű,

tehát tiszta pozitív sorrendű szimmetrikus áramrendszert alkotnak. Így a következőben + indexet alkalmazunk.

A szimmetrikus állandósult állapotban tehát a térvektor megegyezik a komplex idővektorral, ha tetszik, az „a” fázis komplexorává fajul el.

A vektor állandó szögsebességgel forog és végpontja kört ír le. Vetületei egy megfelelő időtengelyre az áram szinuszosan változó pillanatértékeit szolgáltatják.

Ilyenkor a térvektorok ábrái és a szokásos időbeli vektorábrák megegyeznek, és így azokat egymás helyett lehet rajzolni, ill. az egyikből a másik nyerhető. Ez a „felcserélhetőség” azonban csak ebben a speciális üzemállapotban érvényes.

Az állandósult állapot: tiszta negatív sorrendű szimmetrikus állandósult háromfázisú áramrendszer esetén a kifejezésben az ellenkező fázissorrendnek megfelelően a^2 és a helyet cserélnek, és így ebben az esetben

Negatív sorrendű szimmetrikus áramrendszer esetén a térvektor az „ a ” fázis negatív sorrendű idővektorának konjugáltjával egyenlő. A térvektor így I_a^* amplitúdóval a választott forgásiránnyal ellentétes irányban állandó szögsebességgel szinkron forog körbe.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a pozitív, ill. negatív sorrendű mennyiségek:

- **idővektorai** a komplex időszámsíkon egyformán pozitív irányban, tehát egyezően forognak
- és csak a **térvektorok** komplex térszámsíkján forog a negatív sorrendű térvektor a konjugált képzés következtében a pozitív sorrendű térvektorral ellenkező, negatív irányban.

Ha

- a pozitív és negatív sorrendű összetevő egyenlő nagy, az ellipszis egyenessé, tehát a mező tiszta lüktetőmezővé fajul el,

ha pedig

- I^+ vagy I^- zérus, akkor kört, tehát tiszta körforgó mezőt kapunk.

Transzformátorok:

Példák vasmagos és vasmentes tekercsekre. A transzformátorok jellegzetességei és alkalmazásai.

A transzformátor adott áramú és feszültségű teljesítményt más áramú és feszültségű teljesítménnyé alakít adott frekvencia mellett. Néha a fázisszám is változik. Mi a figyelmünket az energiaátviteli transzformátorokra koncentráljuk.

Ha az áramerősség, a menetszám és az alkalmazott térerősség **nem különböznek, nagyságrendekkel több** vasat tudunk felmágnesezni, mint levegőt, ez a különbség a két anyag **permeabilitásának** arányából ered. A számítás alapja a következő képlet:

$$B = \mu_0 \mu_r \cdot \frac{N \cdot I}{l}$$

A vas relatív permeabilitása (μ_r) legyen 10000, a levegőé 1. Az l hosszúságot keressük

A többi paraméter azonos. Ekkor felírhatjuk:

$$\mu_0 \mu_r \cdot \frac{N \cdot I}{l_{\text{vas}}} = \mu_0 \cdot \frac{N \cdot I}{l_{\text{levegő}}}$$

Átrendezve és egyszerűsítve azt kapjuk, hogy:

$$\mu_r = \frac{l_{\text{vas}}}{l_{\text{levegő}}}$$

Tehát a példában szereplő értékkel, **ugyanakkora gerjesztés** mellett 10000-szer olyan hosszú vasszakaszt tudunk felmágnesezni, mint levegő–szakaszt. Ezek alapján érthető, hogy **hagyományosan vasmagos** tekercselést alkalmazunk a megfelelő nagyságú mágneses tér létrehozása céljából. Ennek a megoldásnak a **hátránya**, hogy a **vas telítődése** miatt csak kb. $2T$ indukcióig alkalmazható. **Nagy mágneses** terek veszteségmentes előállítására kínálózkodó megoldás a **szupravezetős tekercsek** alkalmazása.

Jellegzetességek:

- Az energiaátviteli transzformátorok feszültség–transzfomátorok, azaz feszültségkényszer hatása alatt üzemelnek.
- **Fázisszám:** háromfázisú rendszerek terjedtek el. Az egységeket vagy három egyfázisú, vagy egy háromfázisú transzformátorból alakítják ki.
- **Növekedési törvények:** tendenciaszerű összefüggés van érvényben a transzformátorok egységteljesítménye és méretei között.

A transzformátorok **alkalmazásának okai:** A termelés–szállítás–felhasználás feszültség-és áramszintje más-és más:

- **Termelés:** generátorok feszültség-szintje 10 kV nagyságrendű. Ez a szint várhatóan növelhető például szupravezetős generátorok kifejlesztésével és alkalmazásával.
- **Szállítás:** a szállítási veszteségek csökkentése az áramerősség csökkentésével érhető el. Ehhez azonban a feszültség szint növelése szükséges.
- **Felhasználás:** a fogyasztó védelme viszonylag kis feszültségek alkalmazását engedi meg.

Növekedési törvények.

- A transzformátorok mágneses és villamos igénybevételei, a **mágneses fluxus és a villamos áramerősség** a geometriai méretekkel (L) **négyzetesen** változnak, így a transzformátor **névleges teljesítménye** (S) a geometriai méretek **negyedik hatványával** arányos: $S \sim L^4$
- A súly (G) és a villamos gépek azzal arányos ára (A) arányos a köbtartalommal, tehát: $G \sim A \sim L^3 \sim S^{3/4}$ tehát növekvő teljesítmény mellett csökken a fajlagos súly és a fajlagos ár.
- A vas- és rézveszteségek és a mágneses meddő teljesítmény is a súllyal arányosak, **tehát a teljesítmény növekedésével a hatásfok is javul.**
- A szükséges hűtőfelület nagysága a **lineáris méret négyzetével nő**, tehát növekvő teljesítmény mellett egyre intenzívebb hűtés szükséges.

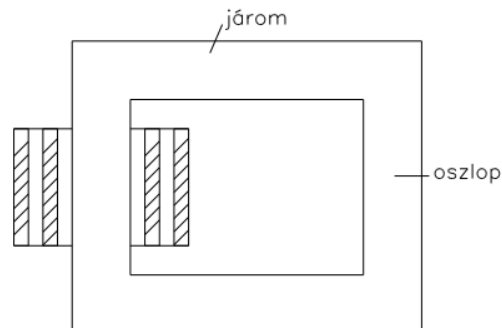
Előnyös tehát nagyobb egységteljesítményű transzformátorokat gyártani

Működési elv, a vasmag, a vasveszteség, a tekercselés.

Működési elv: működése során a transzformátor primer oldalán a váltakozó áram a vasmagban változó mágneses fluxust kelt, ami a szekunder áramkörben feszültséget indukál. A szekunder oldalra terhelést kapcsolva megindul a szekunder áram, és ezzel valósul meg az energiaátvitel.

A vasmag:

- Elősegíti, hogy a szükséges mágneses indukciót minél **kisebb gerjesztő** (mágnesező) áram hozza létre.
- Elősegíti a mágneses fluxus előírt útvonalra történő **terelését**.
- A **vasveszteség csökkentése** érdekében lemezel.
- A kör keresztmetszet minél jobb közelítése érdekében **lépcsőzött**.

A tekercselés:

- A legegyszerűbb a **hengeres** tekercselés.
- A tekercsek egymásba vannak tolva a két tekercs közötti szoros csatolás végett.
- Kívül van a nagyfeszültségű, belül a kisfeszültségű tekercs, így könnyebb a szigetelés megoldása.

Fő- és szórt fluxus, az indukált feszültség számítása.

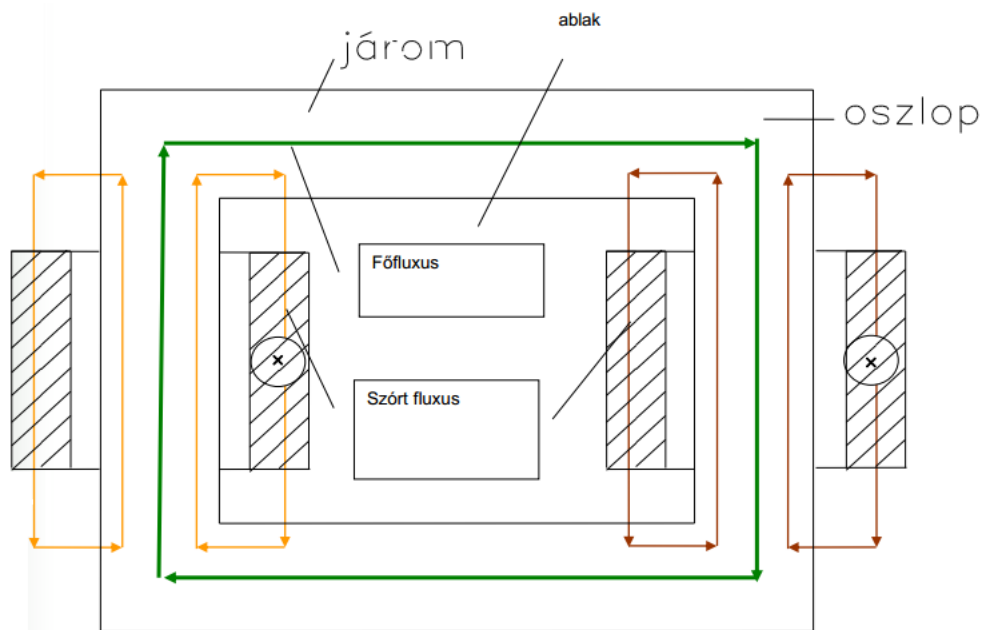
A főfluxus az, amelyik a vasmag középvonala mentén halad, a szórt pedig csak a tekercsek környezetében jelenik meg. Állandósult állapotban az indukált feszültség fazora kifejezhető a hálózati körfrekvencia (ω), a primer és szekunder menetszámok (N_1 és N_2), valamint a főfluxus csúcsértéke (Φ_m) segítségével:

$$U_{1i,max} = j\omega N_1 \Phi_m$$

$$U_{2i,max} = j\omega N_2 \Phi_m$$

Sinus-os esetben:

$$U_{ieff} = \frac{U_{i,max}}{\sqrt{2}}$$

Transzformátor

Az ideális transzformátor, a fogyasztói pozitív irányrendszer, feszültség-egyenletek, viszonylagos egységek.

A transzformátor bonyolult fizikai elrendezés. Ideális esetben azonban helyettesíthető egy olyan áramkörrel, amelyben a számítások könnyedén elvégezhetők. Az egyenleteket a fogyasztói pozitív irányrendszerben írjuk fel, ez azt jelenti, hogy a **felvett teljesítmény előjele pozitív**. Legyen a helyettesítőkapcsolás olyan, hogy az ideális transzformátor mindkét oldalán sorba van kötve egy-egy R - L tag, amelyek a veszteségeket modellezzik. U_1 és U_2 legyenek a primer-, illetve szekunder-oldali kapocsfeszültségek, I_1 és I_2 a primer-, illetve szekunder-oldali áramok, $U_{1,i}$ és $U_{2,i}$ pedig az ideális transzformátor primer-, illetve szekunder-oldali feszültségei. Ekkor a feszültségegyenletek:

$$\bar{U}_1 = (R_1 + j\omega L_1)\bar{I}_1 + \bar{U}_{1,i}$$

$$\bar{U}_2 = (R_2 + j\omega L_2)\bar{I}_2 + \bar{U}_{2,i}$$

Relatív egységek: egyes komponensek névleges értékétől való eltérését adják meg százalékban, kisbetűkkel jelöljük.

Névleges impedancia definíciója

$$Z_{1,n} = \frac{U_{1,n}}{I_{1,n}}$$

A feszültségegyenlet átalakítása relatív egységekre:

$$\frac{U_1}{U_{1,n}} = \frac{R_1 I_1}{U_{1,n}} + \frac{j\omega L_1 I_1}{U_{1,n}} + \frac{U_{1,i}}{U_{1,n}}$$

Hasonlóan átalakítható a tekercsen eső feszültség

$$\bar{u}_1 = (r_1 + j\omega l_1)\bar{i}_1 + \bar{u}_{1,i}$$

$$\bar{u}_2 = (r_2 + j\omega l_2)\bar{i}_2 + \bar{u}_{2,i}$$

Mágneses Ohm-törvény, feszültség-kényszer, a gerjesztések egyensúlyának törvénye, áram-áttétel.

A mágneses Ohm-törvény:

$$\Phi = \Lambda \Theta$$

- Φ az adott felület fluxusa
- Λ a mágneses vezetőképesség
- Θ az adott felületen átfolyó áramok előjeles összege, a gerjesztés.

Feszültség-kényszer: a transzformátor primer oldalához olyan áramkör kapcsolódik, mely a feszültségét „kényszeríti rá” a transzformátorra.

A gerjesztések egyensúlyának törvénye: A transzformátor primer oldali mágnesező árama, amely az üresen járó - terheletlen, tehát nyitott szekunder oldalú - transzformátor vasmagjában ugyanakkora főfluxust hoz létre mint terheléskor a primer és szekunder tekercsek gerjesztései együtt.

Menetszám-, feszültség-, és áram-áttétel definíciója:

- **Menetszám-áttétel:** a transzformátor primer és szekunder menetszámának viszonya.

$$\frac{N_1}{N_2} = n$$

- **Feszültségáttétel:** az indukált feszültségek effektív értékeinek aránya.

$$\frac{U_{1eff}}{U_{2eff}} = n$$

- **Áramáttétel:** a tekercsáramok effektív értékeinek aránya.

$$\frac{I_{1eff}}{I_{2eff}} = \frac{1}{n}$$

Gerjesztés- és teljesítményinvariancia, redukálási szabályok, az impedancia-elemek nagyságrendjei.

Gerjesztésinvariancia: a feszültség-kényszer miatt a transzformátor eredő gerjesztése a terhelési állapottól közel függetlenül $\Theta_e = N_1 I_1 + N_2 I_2$, vagyis bármelyik áram helyettesíthető, ha a helyettesítő tekercs menetszámát úgy választjuk meg, hogy $N_i I_i = N_i' I_i'$ igaz maradjon. Felhasználva az előbb definiált menetszám-áttételt:

$$N_2 I_2 = N_1 \frac{N_2}{N_1} I_2 = N_1 \frac{1}{n} I_2 = N_1 \frac{I_2}{n} = N_1 I_2'$$

Tehát az N_2 menetszámú tekercs helyettesíthető N_1 menetszámú tekercssel úgy, hogy az eredeti és a helyettesítő tekercs gerjesztései azonosak.

Teljesítményinvariancia: a gerjesztésinvarianciával analóg fogalom, hasonlóan teljesül is:

$$S_2 = I_2 U_2 = (n U_2) \left(\frac{I_2}{n} \right) = U_2' I_2'$$

Redukálási szabályok: a szekunder oldali mennyiségeket a fentiek értelmében a következő összefüggések alapján alakítjuk át:

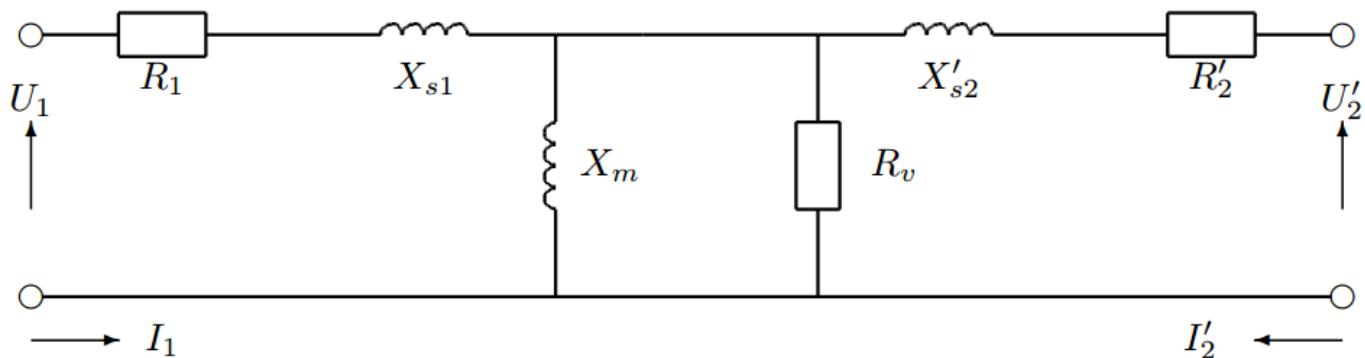
$$U_2' = n U_2 \quad I_2' = \frac{I_2}{n} \quad R_2' = n^2 R_2 \quad X_{s2}' = n^2 X_{s2}$$

Az impedancia-elemek nagyságrendjei:

- A **rézveszteségek** (tehát a veszteségeket modellező soros R - L tagokból az ellenállások) relatív értéke a fajlagos impedanciához viszonyítva 1..2%.
- A **vasveszteség** (tehát a veszteségeket modellező soros R - L tagokból a tekercsek) relatív értéke a fajlagos impedanciához viszonyítva viszont 1000% körül van.

A térelméleti helyettesítő kapcsolás, egyszerűsített helyettesítő kapcsolások.

A térelméleti helyettesítő kapcsolás a transzformátor villamos jellemzőinek számításához használható áramkör, amelyben koncentrált paraméterű elemeket szokás figyelembe venni.

Elemei:

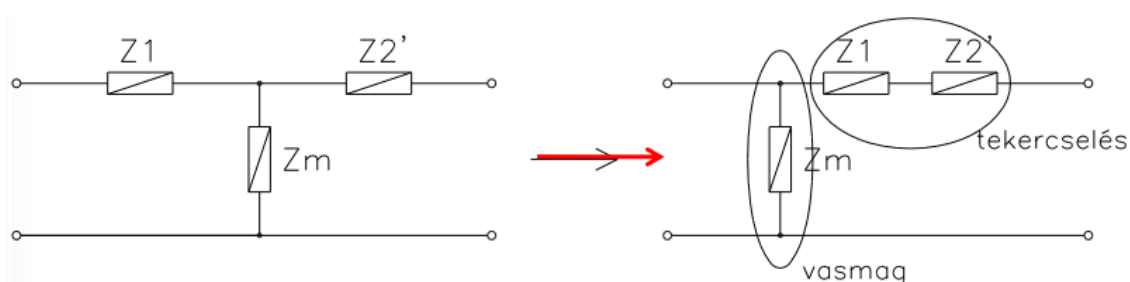
- **Tekercsellállások:** a primer és szekunder tekercsek ohmos ellenállásai.
- **Szórási reaktancia:** a primer illetve szekunder tekercsek szórási fluxusát leképező induktivitásokkal számított reaktanciák.
- **Főmező reaktancia:** a mindkét tekercssel kapcsolódó főmező. A főmező reaktancia értéke jelentősen függ a transzformátor vasmagjának telítési állapotától.
- **Vasvesztési ellenállás:** fiktív ellenállás, amelyen keletkező wattos veszteség megegyezik a vasvesztéssel.

A szekunder oldalon található mennyiségek vesszős jelzése jelöli, hogy a helyettesítő kapcsolást a primeroldalra redukáltuk.

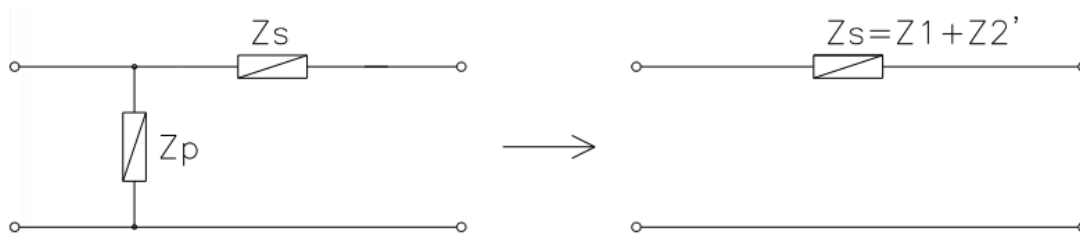
Egyszerűsített helyettesítőkapcsolások:

„Pí” szerű: Különválasztva szerepelnek a vasmagra és a tekercselésre jellemző áramkörti elemek. Ezek mérése is igen egyszerű:

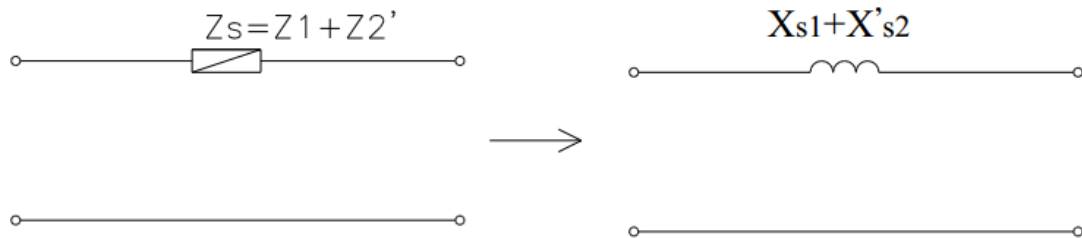
- Vasmag: üresjárás
- Tekercselés: rövidzárás

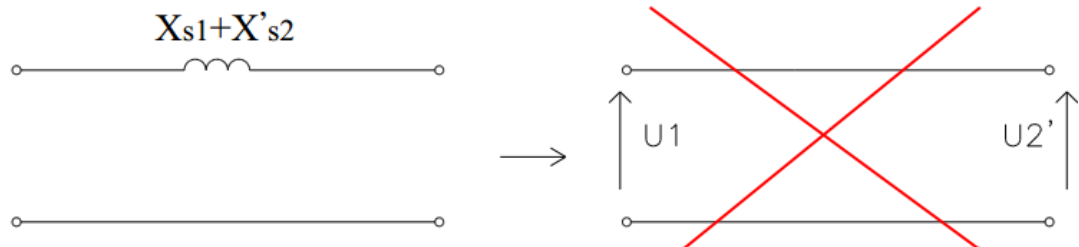
Az üresjárási áram és a vasvesztés az üzem számításakor sokszor elhanyagolható; ha nem fontos a hatásfok számítása, **ezt az egyszerűsítést szokás választani.**

Egy harmadik fajta

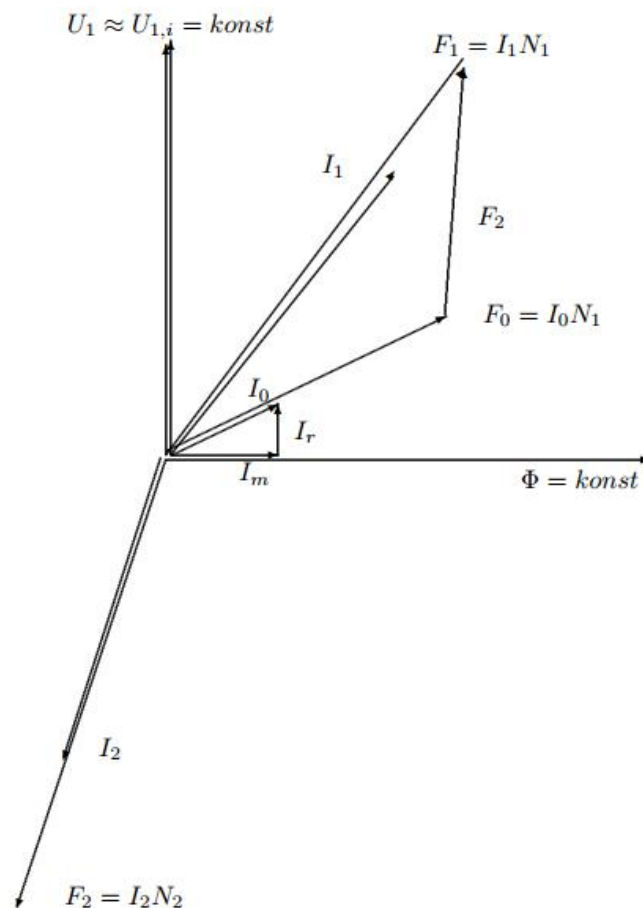

Ideális, veszteség- és szórásmentes transzformátor:

Fazorábra: üresjárási és terhelési állapot

Üresjárási állapot:

Feszültség- és áramtranszformátor.

A feszültség-, és áramtranszformátor közti alapvető különbség, hogy a termelői oldalon az **előbbi esetben** feszültség-, az **utóbbiban** pedig áramforrás található.

- Az állandó üresjárási áram kényszere következtében a **feszültségtranszformátor** esetében a két áram változása a gerjesztések egyensúlyának törvénye szerint „összehangolt”.
- Az **áramtranszformátor** esetében a termelői oldali áramkényszere következtében az üresen járó transzformátorban is nagy fluxus indukálódik.

A transzformátor feszültségváltozása. A transzformátor rövidzárási állapota. A drop fogalma.

A transzformátor feszültségváltozása: a szekunder kapocsfeszültségének megváltozása terhelés hatására, azaz az U_{20} üresjárási és U_2 terhelési kapocsfeszültségek nagyságainak különbsége az üres járási értékre vonatkoztatva:

$$\frac{\Delta U}{U_{20}} = \frac{U_{20} - U_2}{U_{20}}$$

A transzformátor rövidzárási állapota: a szekunder oldalát rövidre zárjuk.

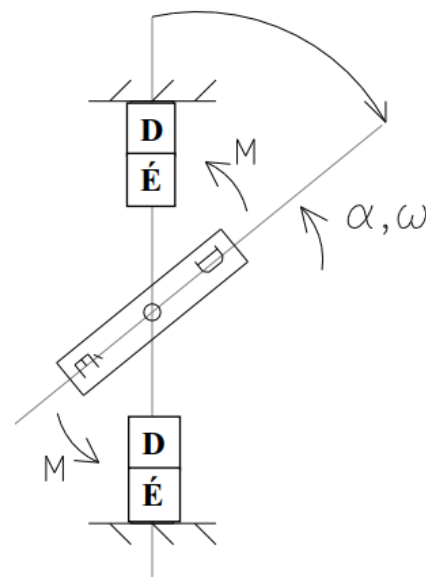
Drop: a rövidzárási feszültségnek a névleges feszültséghez viszonyított százalékos értéke:

$$u_z = \frac{U_{zn}}{U_n} \cdot 100\%$$

Az elektromechanikai átalakítók mágneses tere (Forgó mozgás létesítése)

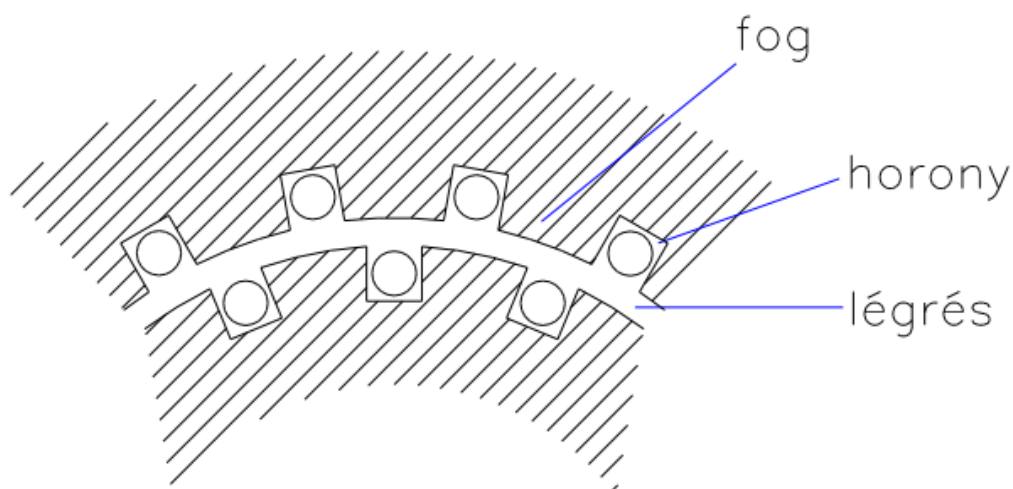
A nyomaték–képzés elve, forgó mező létrehozásának célja

Mágneses dipólusra mágneses térben olyan forgatónyomaték hat, mely a dipólust a tér irányának megfelelően állítja be. Amint beállt, a rendszer nyugalomba kerül, formálisan: a nyomaték arányos a nyugalmi helyzettől való szögeltérés sinus-ával. Következmény: ha állandó nyomatékot szeretnénk, akkor a **szögeltérést is állandónak** kell tartani. Ezt nyilván úgy lehet elérni, hogy vagy mindkét rész áll, vagy azonos szögsebességgel forog, vagyis a két rész egymáshoz képest nyugalomban van. Jellemző megoldás, hogy **egy külső, álló tekercsrendszerrel** forgó mágneses mezőt hozunk létre, ami a belső részt forgatja.

A váltakozóáramú tekercselések elve

A váltakozóáramú tekercselések mindig heteropoláris (váltakozó pólusú) felépítésűek, és a heteropoláris gépek mindig **váltakozó áramúak**. A tekercsoldalakat a hengeres álló vagy forgórész palástfelületén helyezük el, és a henger egyik homlokoldalán tekercsfejek segítségével kötjük össze, így jönnek létre a menetek, illetve a sokmenetű tekercsek. A tekercsoldalak rögzítésére szolgálnak a fogak és a hornyok: a tekercsek hornyokban történő elhelyezésével csökkenthető az álló és a forgórész közötti légrés.

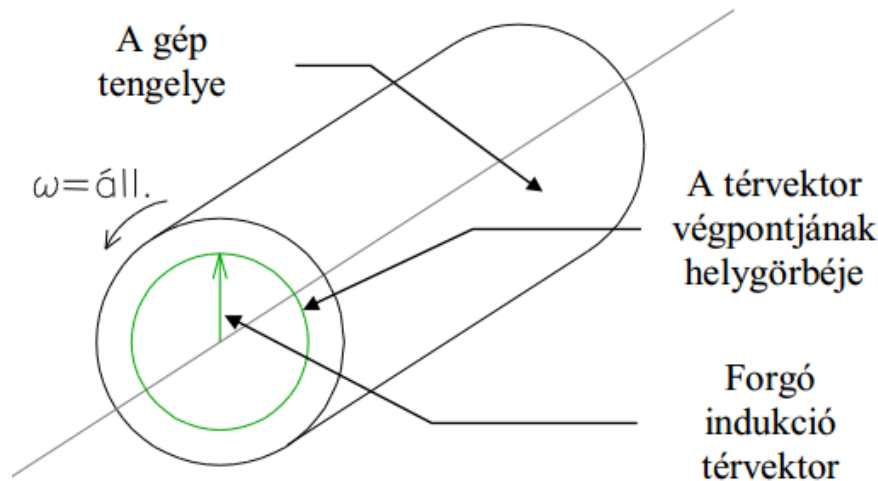
Váltakozó áramú tekercselés

Az indukcióvektor értelmezése, körforgó mező

Cél, hogy villamos gépeinkben a térbeli indukcióeloszlás, valamint a feszültségek és áramok időbeli jelalakja a legjobban közelítse a sinus-függvényt, hisz a többfázisú, sinus-os, kiegyenlített rendszerek villamos teljesítménye állandó.

Következtetés: Ha a mágneses tér (indukció) terület menti eloszlása szinuszos, valamint a többfázisú áramok időbeli változása (időfüggvénye) is szinuszos, akkor a villamos gép kapcsain leadott többfázisú villa-

mos teljesítmény, illetve a villamos gép tengelyén leadott nyomaték (mechanikai teljesítmény) az időben állandó.

Áramütés, érintésvédelem

A háztartásban és az iparban fellépő áramütések veszélyei az emberi szervezetre.

Már a háztartásban jelen lévő alacsony feszültség érintése is tud súlyos, akár halállal végződő baleseteket okozni. **Égési sérüléseket** jellemzően az a beteg szenved, aki olyan feszültséget érint, hogy izomgörcs következik be nála és a vezetéket, berendezést nem tudja elengedni. Ekkor a hosszú behatási idő miatt különösen megnövekszik a **szívproblémák** valószínűsége is.

A balesetek és halálesetek egy bizonyos része viszont nem a villamos áram közvetlen fiziológiai hatásai miatt következik be, hanem az áramütés **járvulékos következményei** miatt (például létrán villanyt szerelő ember az áramütés hatására leesik). Nagyon sok baleset és haláleset megelőzhető laikus segítségnyújtással (például izomgörcs miatt a vezetéket elengedni képtelen beteget egy szigetelő tárggyal kihúzni az áramkörből, baleset esetén mentőhívás,...).

A villámcsapások és az ipari áramütések okozta veszélyek hatása az emberi szervezetre.

A nem hétköznapi, nagy feszültségek és áramok bizonyos szempontból új veszélyeket rejtenek. A betegen **disszipálódó** villamos teljesítmény növekedésével egyre nagyobb valószínűséggel...

- egyre súlyosabb égési sérülés veszélye áll fenn.
- súlyos izomgörcs lép fel, ami, ha a légző-, vagy szívizmokat érinti, gyakorta halálos kimenetelű.
- lép fel kamrai fibrilláció.

Ipari környezetben a karbantartási, szerelési, stb. műveletek **szigorú biztonságtechnikai protokollokhoz** vannak kötve, ez jelentősen csökkenti a baleset kockázatát.

Villámsújtotta ember esetében szinte biztosan fellépnek az életet veszélyeztető izomgörcsök és szívproblémák, ezért a laikus elsősegélynyújtó elsődleges feladata az **újjáélesztés megkezdése és a mentőhívás**.

Törpefeszültség alkalmazásának indokai.

Testzárlat esetén se léphessen fel az érintési feszültség megengedett határértékénél nagyobb érintési-, vagy lépésfeszültség, és egyidejűleg gondoskodnak a törpefeszültségnél nagyobb feszültségű rendszerekből történő feszültség áthatolás veszélyének elhárításáról is. A törpefeszültség elhárítására leggyakrabban **biztonsági transzformátort**, illetve **biztonsági tápegységet** használnak.

Az elektrosztatikus eredetű kisülések veszélyei az emberi szervezetre.

Az elektrosztatikus kisüléseknek elsősorban közvetett veszélyei vannak az emberre: egy ilyen kisülés ritkán hordoz akkora teljesítményt, hogy az közvetlenül veszélyes lenne, valamint a behatás ideje is rövid. De ettől még az elektrosztatikus kisülések rejtenek magukban veszélyeket: tüzet okozhatnak, tönkretelhetnek érzékeny számítástechnikai eszközöket.

Az emberi test ellenállását meghatározó tényezők.

Az emberi test ellenállása egyénenként és esetenként változik függ:

- a frekvenciától,
- az áramúttól,
- a behatásidejétől,
- az adott ember aktuális és általános fiziológiai paramétereitől

Egy ember ellenállása általában $1\text{k}\Omega$ -al becsülhető.

Élettani hatások alapján megállapított érintésvédelmi határértékek.

Hálózati frekvenciás áramok esetében:

Áramerősség–tartomány [mA] Hatás:

- 0.5 — 1 Érzetküszöb
- 1.6 – 15 Erős rázásérzet
- 20 – 25 Izomgörcs
- 25 – 80 Szabálytalan szív működés, kamrai fibrilláció
- 100 felett Agyhalál

A kamrai fibrilláció.

A kamrafibrilláció során **gyors, szabálytalan elektromos impulzusok** futnak keresztül a kamrán, ami ezáltal teljesen eredménytelenül össze–vissza rángatózik, és nem pumpálja a vért. A hatástalan szívverés nélkül a vérnyomás leesik, az életfontosságú szervek vérellátás nélkül maradnak. A legtöbb beteg pármásodpercen belül elveszti az eszméletét, és azonnali újraélesztésre szorul. Abban az esetben, ha a beteg újra-

élesztését elkezdik és fenntartják addig, amíg egy defibrillátor segítségével a szívritmust helyre nem állítják, az életkilátások jók lehetnek. Azonnali újraélesztés vagy defibrillálás nélkül pár perc alatt beáll a halál.

A villamos áramütések gyakori következménye a **kamrafibrilláció**, ami ráadásul nem csak közvetlenül az áramütést követően léphet fel, hanem **akár 10 perccel később** is. Éppen ezért az áramütést szenvedett betegeket a mentők mindig kórházba szállítják, valamint ezért kell minden laikus elsősegélynyújtónak mentőt hívni egy áramütést követően látszólag panaszmentes beteghez.

A lépésfeszültség fogalma.

Az a potenciálkülönbség, amely egy ember két lába között megjelenik egy lépés során. A legtipikusabb példa, amiért érdemes erről beszélni, a földzárlatos távvezeték esete: a leszakadást követő pillanatokban, annak helyétől távolodva csökkenő villamos térerősség jelenik meg ott, ahol az ember is van. Kialakulhat olyan helyzet, hogy a leszakadt távvezetékől távolodni próbáló ember akkorát lép, hogy a távvezeték villamos terében elegendően nagy távolságot hidal át ahhoz, hogy áramütés érje.

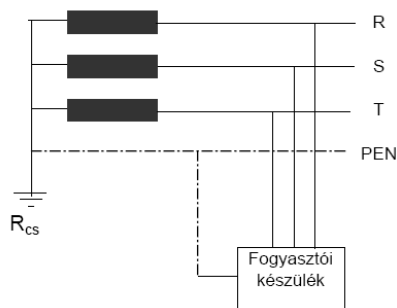
Érintésvédelmi módszerek.

Az önműködő kikapcsoláson alapuló (védővezető) **érintésvédelmi módok**:

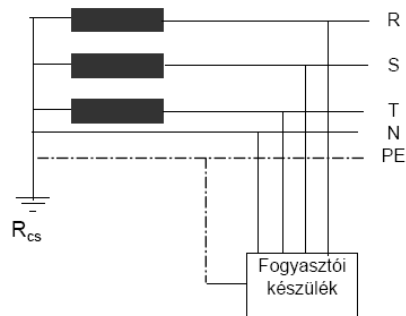
- TT (közvetlenül földelt) – az R, S, T fázisvezetők és az N nullavezető a táptranszformátor csillagponti kivezetésénél, a PE védővezetőt pedig másutt közvetlenül földelik.
- TN (nullázás) – ebben az esetben az N és a PE lehet közös. Hogy mekkora részen közös a kétvezeték, azt a következő pontban tárgyalt altípus határozza meg.
  - TN-C – a PE és N szerepét végig ugyanaz a vezeték tölti be, ennek neve PEN. Ott alkalmazzák, ahol a közműhálózatot üzemeltető áramszolgáltató ehhez hozzájárul, illetve a PEN vezeték 10 mm²-nél nagyobb keresztmetszetű.
  - TN-S – a PE és N két külön vezeték, de mindkettő a táptranszformátor csillagponti kivezetésénél van földelve. Nem alkalmazzák, mert egy áramszolgáltatónak sincs hangulata kiépíteni a külön PE-t az erőműtől minden egyes fogyasztóig.
  - TC-C-S – az előbbi kettő kombinációja: egy szakaszon közös a két vezeték, majd utána szétágaznak. Ez a leggyakrabban alkalmazott megoldás: az erőműtől például az épületig, vagy a fogyasztásmérőig közös a PE és az N, ott pedig szétválak.
- IT (közvetlenül nem földelt) – a TT és TN rendszerek esetében földzárlat esetében nem tartható fenn az üzem. IT-rendszer esetében az ellátás folyamatos tud lenni, mert a táptranszformátor csillagponti kivezetése egyáltalán nincsen, vagy egy ellenálláson keresztül, közvetetten van leföldelve.

A fenti rendszerek közös jellemzője, hogy a villamos berendezések testjeit földelt védővezetővel (jele: PE) kötik össze és a tápláló áramkört automatikusan kikapcsolják, ha a PE veszélyes érintési feszültségre kerül.

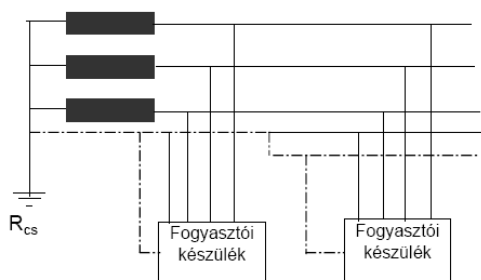

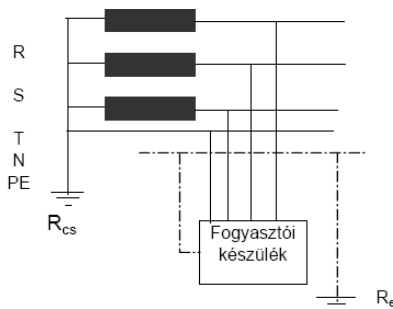
TN-C

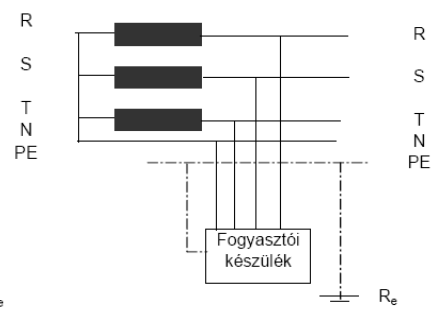
TN-S

TN-C-S

TT

IT

Épületinformatika:

Az épületek biztonságos energiaellátását veszélyeztető hatások. Feszültségváltozás,-letörés és kimaradás, túlfeszültség.

- **Feszültségváltozás:** a mérhető feszültség észrevehetően, de nem számottevően, a névleges érték $\pm 10\%$ -os környezetében változik meg.
- **Feszültség-letörés:** a mérhető feszültség erősen csökken, a névleges érték $10..90\%$ -a közé kerül.
- **Feszültség-kimaradás:** a mérhető feszültség a névleges érték 10% -a alá csökken. Rövid idejű, ha az üzemzavar 1 percnél kevesebb, tartós, ha 1 percnél hosszabb ideig tart.
- **Túlfeszültség** – légköri, vagy kapcsolási jelenségekből adódnak.

Az épület fogyasztóinak osztályozási elvei. Szünetmentes energiaellátás.

Fogyasztók osztályozása:

- **Szünetmentes fogyasztó:** kiesési idő majdnem 0. Pl.: központi számítógép, adatátviteli hálózat aktív elemei, biztonsági-, tűzjelző hálózatok, telefon, fax.
- **Szükségellátást igénylő fogyasztók:** kiesési idő: kb, 1 perc. Pl.: hűtőgépek, inverter klímák, biztonsági világítás, kazánvezérlő automatikák.
- **Normál üzemi ellátású fogyasztók:** kiesési idő: az áramszolgáltatók belső szabályzatában meghatározottak szerint. Pl.: világítás, konnektorok, hőtechnikai fogyasztók.

Szünetmentes energiaellátás eszközei:

- Statikus átkapcsoló

- Váltakozó áramú szünetmentes tápegységek (UPS – Uninterruptible Power Supply) – statikus,vagy dinamikus

UPS-ek feladatai:

- Átmeneti hálózatkimaradások áthidalása
- Feszültségcsökkenés, –növekedés szűrése
- Hálózat felől érkező zavar, zaj szűrése
- Frekvenciaingadozás csillapítása

A mesterséges villamos rendszerek egymásra hatásának csatolási módjai.

- Konduktív
- Kapacitív
- Induktív

Épületinformatikai rendszerek.

- **Vagyonvédelmi rendszerek**
  - Tűzvédelmi rendszerek
  - Betörés elleni rendszerek
- **Épületautomatikai rendszerek**
  - Világítás, árnyékolás
  - Fűtés, klíma
  - Terhelés–management
  - Felügyelet és visszajelzés
- **Ipari folyamatautomatizálás**

Az **épületinformatikai** irányítórendszer nagyon komplex és sok alrendszert foglal magába:

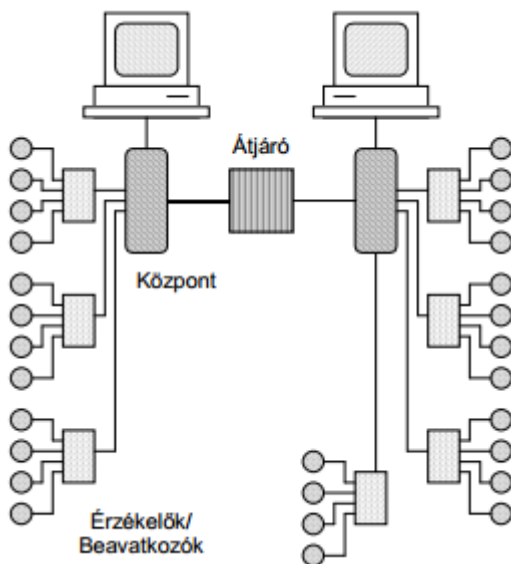
- **Irányított rendszer** – villamosenergiaellátás, épületgépészet, vagyon– és tűzvédelem, biztonság-technika
- **Irányító rendszer** – mérő, szabályozó, vezérlő, biztonsági berendezések
  - Az irányító rendszer érzékelői: hőmérséklet, páratartalom, nyomás, légáramlás, légminőség, mozgás, nyitás, üvegtörés érzékelők
  - Az irányító rendszer beavatkozói: távműködtető relék, mágneskapcsolók, megszakítók, szelepek, motorok,...

Buszrendszerek.

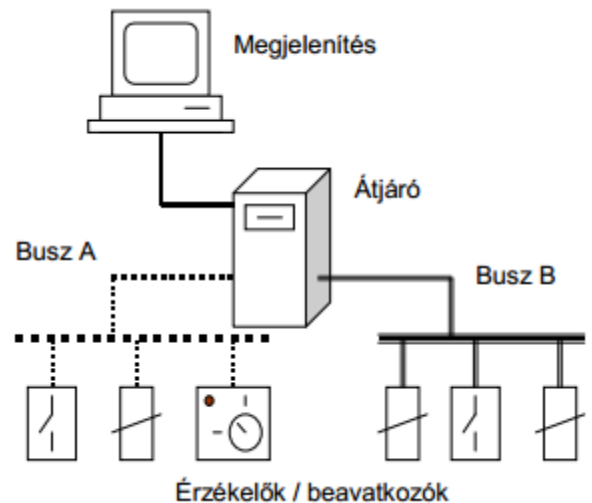
A buszrendszerek biztosítják a kommunikációt az informatikai rendszerek egyes egységei között. Meg lehet különböztetni alapeseteket, de ezek önmagukban nem fordulnak elő, a gyakorlati megvalósítás mindig ezeknek az adott feladathoz legoptimálisabb keveréke lesz.

- „Központi intelligencia”: minden egyes eszköz egy központi számítógépbe továbbítja az adatokat.
- „Osztott intelligencia”: minden egyes eszköz minden másikkal is tud kommunikálni

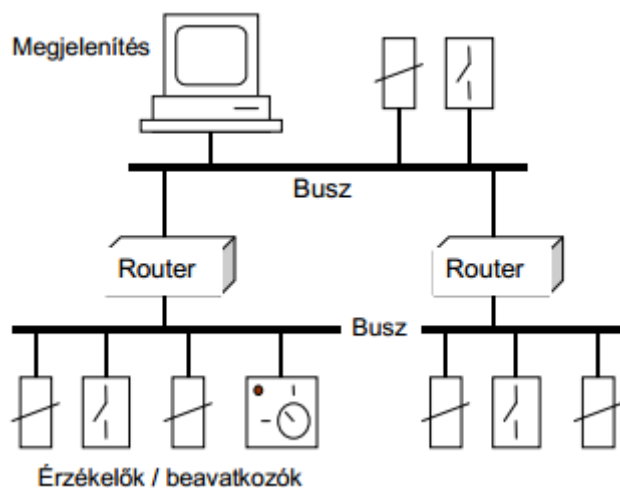
Fajtái:

Hagyományos centralizált rendszer

Hierarchikus rendszer

Nyitott vezérlési rendszer

Készítette: Horváth Gábor

másodéves villamosmérnökhallgató

A 3.zh-hoz készült összefoglaló rész, egy-két dolgot nem tartalmaz, de ezt említettem.

Felelősséget, nem vállalok.